ROBERT CIOBANU: „ACESTE DOUĂ VIRTUȚI ÎNCERCĂM SĂ LE CULTIVĂM – RESPECTUL PENTRU ADEVĂR ȘI RESPECTUL PENTRU CELĂLALT”

Autor: Redacția Syntopic | 29 noiembrie 2021

Notă: O parte a acestui interviu a fost publicată anterior pe Scoala9.

Antonia Pup: Robert, ești unul dintre tinerii care au decis să pună bazele unui proiect publicistic inedit în România – Syntopic. Cum ai descrie acest proiect cititorilor Școala9? Cum au reușit câțiva tineri din întreaga țară să pună bazele unui proiect comun în pandemie, când se pare că multe inițiative civice au fost încetinite?

Robert Ciobanu: Syntopic este, într-adevăr, un proiect publicistic inedit, inițiat și coordonat de o redacție de studenți, care își propune să introducă în spațiul de limbă română teme și argumente care în general au fost ocolite până acum în dezbaterea publică. Ne dorim, totodată, ca prin Syntopic să creăm un spațiu în care se poate dialoga și polemiza civilizat, unde dincolo de poziția ideologică, doctrinară sau viziunea despre lume a fiecăruia dintre noi, ideile, logica și argumentele să fie prioritare. Bineînțeles, orice polemică, mai ales atunci când avem de-a face cu subiecte sensibile, care chestionează cele mai profunde credințe și presupoziții ale noastre, riscă să degenereze într-o dezbatere mai puțin cordială. De aceea e important să cultivăm, laolaltă cu dezbaterea de idei, și respectul pentru celălalt.

Suntem cu toții fascinați de tradiția liberală britanică, de faptul că din solul gândirii politice anglo-saxone a luat ființă structura politică a lumii moderne occidentale, care, iată, ne protejează (sau, cel puțin, ne-a protejat până de curând) cele mai fundamentale libertăți; suntem fascinați de tradiția parlamentară britanică, veche de aproape opt secole, dar nu luăm suficient în serios o altă trăsătură a culturii britanice, care stă la baza tuturor acestor realizări ce ne fascinează. E vorba, desigur, de respectul față de celălalt. Nu putem avea dezbateri substanțiale fără să-l respectăm cu adevărat pe cel de lângă noi, nu putem dialoga dacă nu suntem dispuși să-l ascultăm pe celălalt. Aceste

două virtuți, dacă le pot numi astfel, încercăm să le cultivăm la Syntopic: respectul pentru adevăr și respectul pentru celălalt.

Revenind acum la al doilea punct al întrebării tale – cum am reușit să punem bazele acestui proiect în pandemie – trebuie să recunosc că nu a existat un plan dinainte stabilit, că lucrurile au evoluat într-o oarecare măsură organic. Să explic: în iunie 2020 am început să scriem și să traducem articole pe teme de interes în dezbaterile din Occident, dar care nu aveau rezonanță publică la noi. Inițial am fost câteva persoane, mai apoi grupul s-a extins, fiecare cunoaștea pe cineva care, poate, ar fi fost interesat și în felul acesta ne-am extins până la douăzeci de persoane, cât suntem astăzi. Articolele la care lucram atunci erau publicate pe *Marginaliaetc.*, o platformă care ne-a găzduit până luna trecută, când s-a închis. Din vara anului acesta, lucrăm la o strategie pentru a pune pe picioare o nouă platformă publicistică, coordonată în totalitate de noi, care va avea o linie editorială proprie și va fi deschisă publicului larg. Așteptăm, desigur, contribuții din afara redacției și avem deja o listă de invitați pe care am fi onorați să îi avem printre contributorii noștri.

Trebuie să recunosc că am lucrat mult la acest proiect, însă de la început a existat disponibilitate și determinare din partea fiecăruia. Cea mai dificilă sarcină pe care am întâmpinat-o a fost coordonarea. Cu cât dimensiunea unui grup crește, cu atât cresc și costurile de coordonare. Or, la asta se adaugă și lipsa de experiență, la mulți dintre noi e primul proiect colectiv în care am fost implicați. Dar, o pot spune acum, ne-am achitat de această sarcină mulțumitor.

Am ajuns să înțeleg, în ultimul an și jumătate, că succesul unui proiect colectiv nu e dat, în primul rând, de inteligența sau perspicacitatea participanților, nici măcar de motivația lor, ci de capacitatea de organizare colectivă. Inteligența, perspicacitatea sau motivația sunt toate elemente necesare, dar nu și suficiente. Miza unui proiect colectiv, înțeleg acum, este să găsești structura de organizare optimă care pune la lucru și maximizează potențialul fiecăruia. Am încercat să descoperim această structură printr-un proces de *trial and error* în ultimul an și jumătate. În orice caz, am reușit să pendulăm între organic și planificat. Riscul unui grup mare, care se organizează în vederea unor obiective comune, este fie să se formalizeze excesiv și să devină rigid, fie să se piardă într-o activitate spontantă și, pe alocuri, haotică. Am depășit până acum ambele ispite, am găsit echilibrul necesar, însă dificultatea de aici începe.

AP: Care este dimensiunea educațională a proiectului vostru? Putem să avem educație printr-o confruntare onestă de idei? Dacă da, ce crezi că îi lipsește sistemului de învățământ tradițional pentru a provoca această confruntare de idei?

RC: Pe lângă dimensiunea publicistică de care pomeneam mai sus, proiectul Syntopic are și alte dimensiuni. Organizăm cursuri și seminarii – unele dintre ele online, mai ales

din cauza contextului pandemic, dar am organizat și seminarii față în față – cu profesori din România și din străinătate, am organizat în luna august anul acesta o școală de vară, am lansat colecția Syntopic la Editura Presa Universitară Clujeană, iar prima carte care va apărea în această colecție este o antologie de eseuri publicate în ultimul an de membrii redacției noastre. Însă urmează și altele. Colaborăm, de asemenea, cu editura Ratio et Revelatio, unde urmează să publicăm traducerea cărții lui Thomas Nagel, *Mintea și cosmosul: De ce concepția neodarwinistă materialistă despre natură este aproape sigur greșită*, o carte extrem de importantă pentru dezbaterile curente cu privire la evoluționism și filozofia minții, și, nu în ultimul rând, o bună parte din membrii redacției sunt cercetători asociați sau colaborează cu Centrul pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă (CSDNAN) din cadrul Universității din București. Așa cum se poate observa, proiectul nostru are atât o latură publicistică, cât și una pronunțat academică.

În definitiv, proiectul Syntopic poate fi înțeles ca un element de legătură și comunicare între spațiul academic și publicul instruit. Tocmai din această comunicare între mediul universitar și publicul educat se pot naște dezbaterile de idei de care avem nevoie într-un spațiu intelectual viu. Pentru a genera o dezbatere de idei, așa cum menționai în întrebare, este nevoie de un spațiu, de o platformă, de un cadru care să înlesnească comunicarea dintre cercetători, profesori, oameni din profesiuni liberale și publicul general. O astfel de platformă ne dorim să fie Syntopic. Simplul fapt că pot exista astfel de dezbateri și polemici este, cred eu, un privilegiu pentru cititori și un câștig pentru cultura și societatea românească. Noi vom face tot ce ține de noi să aducem Syntopic cât mai aproape de acest model de platformă de dezbateri de idei, însă nu contest că vom avea nevoie și de puțină șansă.

AP: Cum te-a ajutat școala tradițională să devii omul care ești astăzi? Este adevărat că școala de astăzi nu este adaptată secolului în care trăim? Ce simți că ți-a lipsit să înveți la școală în România?

RC: Recunosc că am dezvoltat o oarecare aversiune față de ideea – tot mai des întâlnită în ultima vreme – că școala ar trebui să ofere elevilor o pregătire orientată după nevoile pieței muncii. Cred că la baza acestei susțineri se află o confuzie cu privire la menirea educației publice. Sigur, nu contest că putem chestiona această menire, însă dacă alegem să o chestionăm, trebuie să chestionăm chiar proiectul Iluminist și structura liberal-democrată a lumii moderne. Pentru că rolul educației publice, în această înțelegere iluministă, este strâns legat de problema politică. Rolul educației publice este să formeze cetățeni capabili să se auto-guverneze prin folosirea rațiunii. E vorba de o auto-guvernare a propriei persoane și de o auto-guvernare a colectivității. Odată ce poporul devine suveran, adică își dă sieși legi, trebuie să fie pregătit pentru această sarcină. Or, cu ce se confruntau în secolul al XVIII-lea gânditorii iluminiști? În primul rând, cu analfabetismul maselor populare. Astăzi nu mai avem, desigur, acea formă de

analfabetism, dar ne confruntăm cu o altă specie a genului analfabetism, și anume analfabetismul funcțional.

A devenit un loc comun să ne plângem din cauza analfabetismului funcțional. Oamenii știu, în principiu, să citească, dar nu mai sunt capabili să citească mai mult de câteva rânduri; nu mai sunt capabili să înțeleagă texte mai lungi de un paragraf sau două; nu mai sunt capabili să facă legături între informații. Iar în contextul în care aceste probleme se acutizează și amenință însăși democrația modernă, noi ne plângem că școala nu le oferă elevilor competențele necesare pentru piața muncii. Piața muncii stă sau cade în funcție de ordinea politică în care operează. Dacă nu înțelegem lucrul acesta, riscăm ca în câteva generații regimul nostru liberal-democratic să fie istorie.

Problema majoră nu este, din punctul meu de vedere, inadecvarea curriculei școlare la realitățile economice actuale. Cred că pericolele principale sunt următoarele: pe de-o parte, nu sesizăm suficient cât de nocive sunt unele din dezvoltările tehnologice asupra capacității de raționare și memorare sau atenție și concentrare a elevilor. Pe de altă parte, o altă tendință, la fel de nocivă, este pe punctul de a pătrunde în straturile cele mai profunde ale educației publice: e vorba de ideologizarea materiilor școlare.

Mă bucur că am fost ferit parțial – și cu asta revin la una din întrebările de mai sus – de această ultimă tendință. În timpul liceului am încercat să citesc cât mai mult și să nu devin captiv rețelelor de socializare. La școală am avut câțiva profesori pe care i-am respectat mult și care m-au inspirat. Am citit literatură, istorie, filozofie și în ultimii doi an de liceu am făcut dezbateri. Nu pot zice că mi-a lipsit ceva anume la școală. Acum, uitându-mă în urmă, regret că am pierdut uneori timpul și că nu am profitat suficient de resursele pe care le-am avut la dispoziție. Cred că dacă vrei să înveți cu adevărat, ai o mulțime de resurse la îndemână. Regret că școala românească are problemele pe care le are, despre care discută toată lumea și pe care nu are rost să le repet și eu aici, dar în același timp nu simpatizez mai deloc cu majoritatea soluțiilor propuse.

AP: Ca absolvent de Științe Politice, ne poți da o explicație de ce politicienii nu sunt și ei absolvenți de științe politice sau mai degrabă de ce această specializare nu scoate politicieni?

RC: În primul rând, pentru că o facultate de științe politice nu pregătește politicieni, ci analiști politici sau, mai exact, specialiști într-o anumită ramură a fenomenului politic. Să ne gândim la fenomenul politic ca la un obiect, la fel ca oricare alt obiect pe care mintea umană îl cercetează. Nu ne așteptăm, bunăoară, ca fizicianul sau istoricul să se contopească cu obiectul investigației lor, însă, de multe ori, avem așteptarea ca cineva care are o specializare în științe politice să devină parte a fenomenului pe care îl studiază. Desigur, științele politice nu sunt o disciplină pur teoretică, ci un domeniu profund legat de aspectele practice. Un specialist în științe politice poate oferi consultanță unui politician sau unui grup politic, poate formula politici publice, însă

această manieră de a servi obiectul cercetării nu îl contopește sau reduce la acesta. El va rămâne deasupra fenomenului politic, ca un observator imparțial, iar atunci când va considera de cuviință, își va folosi expertiza tehnică pentru a contribui la realizarea unui anumit obiectiv politic/social.

În al doilea rând, un politician nu trebuie să fie specializat în științe politice pentru a fi un bun politician. Un bun politician este, întâi și întâi, un bun reprezentant al intereselor și valorilor electoratului său. Ca o paranteză: oricât de ciudat ne-ar suna astăzi, abia de câteva decenii știința politică a luat în serios faptul că politicienii sunt purtătorii unor interese private, asemeni tuturor celolalți oameni, iar că în procesul politic interesele lor și interesele electoratului pe care îl reprezintă se suprapun mai mult sau mai puțin. Un bun politician, pentru a reveni la ideea de mai sus, are capacitatea de a face alianțe și a juca strategic, astfel încât să atingă obiectivele pe care le are. Or, chestiunile acestea sunt cât se poate de practice, nu? Ai sau nu ai aceste calități. Niciun program de licență, master sau doctorat nu ți le poate servi. Poți memora o listă a abilităților unui politician bun, dar testul va rămâne întotdeauna practic.

AP: După comunism, a existat preocuparea pentru reînnoirea clasei politice. Vine o nouă clasă tânără cu alte valori pe scenă sau e aceeași Mărie cu altă pălărie?

RC: Cred că unul din marile pericole care ne pândește mereu este *mesianismul*. Probabil e o așteptare înscrisă în condiția noastră umană, e o determinație existențială, ca să zic așa. În mai toate timpurile și locurile întâlnim această credință că la un moment dat, nu în viitorul foarte îndepărtat, va apărea un salvator, fie el o persoană individuală sau un grup, care va ameliora ca prin magie condițiile noastre sociale, economice, politice etc. Iar când un astfel de personaj în sfârșit apare, nu durează mult până când o formă de despotism începe să se contureze. Într-un regim liberal în care instituțiile de checks-and-balances funcționează, în sensul că au trecut printr-un rulaj istoric care le-a făcut suficient de rezistente la șocuri interne și externe, riscurile ca aceste așteptări să fie convertite într-o mișcare de masă cu caracter totalitar sunt relativ mici. Însă într-un regim proaspăt liberal, riscurile ca mesianismul politic să se tranforme într-o mișcare cu caracter totalitar sunt mult mai mari.

Pe de altă parte, e firesc ca o clasă politică să fie succedată de alta, la fel cum, sociologic vorbind, o generație o succedă pe cealaltă. Însă chiar dacă oamenii se schimbă, instituțiile rămân cam aceleași. Există un întreg câmp de cercetare care se uită la felul în care comportamentele umane sunt modelate de structurile instituționale, adică de normele legale și de cele informale, de tradiții, obiceiuri sau de ceea ce este considerat acceptabil sau inacceptabil în societate. De aceea, e ușor naiv să credem că un grup de oameni, fie ei tineri, școliți și bine intenționați, vor schimba din temelii o țară. Există însă această așteptare publică. Când avem o structură instituțională care stimulează

comportamentele frauduloase, în cele mai multe cazuri persoanele care vor funcționa în acel cadru instituțional își vor adapta, mai devreme sau mai târziu, comportamentul la stimulentele oferite de structura instituțională respectivă. Persoanele care nu o vor face vor fi, mai curând, excepția decât regula. Iată de ce, printre altele, schimbarea anumitor practici politice neoneste este atât de înceastă și anevoioasă. Valorile și oamenii se pot schimba (s-au și schimbat de-a lungul vremii), însă schimbarea instituțională e întotdeauna mai lentă și dificilă.

AP: Înainte de alegeri se vorbește mai mult de implicarea politică a tinerilor, după alegeri despre cât de puțini votează. Îl vezi ca pe un trend natural? Trebuie „forțată" implicarea lor?

RC: Într-adevăr, sunt mereu surprins de resursele investite înainte de alegeri pentru a motiva tinerii să voteze. În treacăt fie spus, uneori campaniile sunt de un kitsch fantastic. Dar mai important decât asta e faptul că, de cele mai multe ori, campaniile se bazează pe un mesaj care, statistic vorbind, nu este adevărat: „votul tău contează". În realitate, știm bine, un vot nu face diferența. Între mărimea circumscripției electorale și ponderea statistică a unui vot este o relație invers proporțională. Dacă circumscripția cuprinde, să spunem, zece alegători, ponderea statistică a unui vot e relativ mare. Dar cu cât dimensiunea circumscripției electorale crește, să zicem că ajunge la un milion de alegători, cu atât importanța unui vot devine tot mai mică, până la punctul în care ajunge nesemnificativă statistic. Or, campaniile construite în jurul sloganului „votul tău contează" sunt, în definitiv, false.

Teoria alegerii raționale – care, grosso modo, ne spune că agenții individuali fac întotdeauna un calcul de utilitate înainte să acționeze și aleg, în cele din urmă, să efectueze acele acțiuni care le aduc cele mai mari beneficii cu cele mai mici costuri, relativ la o listă de preferințe – arată că votul, în aceste circumstanțe, este irațional. Costul de a vota – costurile de timp, energie și bani plus costul de oportunitate – este mai mare decât beneficiul votului – care, așa cum spuneam, este insignifiant statistic. În aceste condiții, de ce votează totuși oamenii? Sau, pentru a mă referi la întrebarea inițială, de ce votează tinerii? Unul dintre posibilele răspunsuri: pentru că la fundamentul votului nu se află doar un calcul de utilitate, ci și un simț al datoriei, un sentiment al responsabilității față de destinul comunității. Dacă acest lucru este adevărat, atunci sarcina nu este să-i aducem pe tineri la vot prin minciuna „votul tău contează" sau „votul tău face diferența", ci să le reamintim că cetățenia aduce cu sine o serie de responsabilități fără de care democrația noastră liberală nu poate funcționa. Problema majoră, prin urmare, este cum îi putem determina astăzi pe tineri – printre care mă număr – să interiorizeze acele virtuți civice de care depinde regimul liberal-constituțional modern? Căci absenteismul de care pomeneai în întrebare este, cel puțin din punctul meu de vedere, un proxy pentru felul în care datoria civică este înțeleasă și interorizată astăzi. Iată o temă de gândire.

AP: Ai recomanda elevilor să aleagă să urmeze cursurile unei facultăți de filosofie? Cum le-ai răspunde celor care admit că o asemenea specializare nu este de viitor?

RC: Am îndoieli că filozofia este, în primul rând, o specializare. Știu că unii cred asta, chiar și unii dintre prietenii mei. Filozofia, spun ei, e doar o specializare printre altele, care se ocupă, în general, cu analiza limbajului științific și intermediază comunicarea între diverse științe ce, din cauza complexității lor și a gradului foarte mare de specializare, au pierdut limbajul comun. Chiar dacă această înțelegere a filozofiei este parțial corectă, eu sunt de părere că filozofia este, în primul rând, *un mod de viață*. Desigur, există o specializare în filozofie, există o acreditare formală și poți face cercetare specializată în filozofie. Dar să însemne filozofia doar asta?

Nu spun, bineînțeles, că filozofia este un mod de cunoaștere ezoteric, la care doar un grup de inițiați are acces. Dar nu pot să nu remarc, pe de altă parte, că unele din preocupările filozofilor contemporani, atunci când nu frizează absurdul, iau forma unor exerciții formale aride și extrem de specializate, care de puține ori sunt integrate într-o concepție unitară despre lume, cunoaștere și acțiunea umană. Când spun că înțeleg prin filozofie, în primul rând, un mod de viață, nu vreau să spun că ar trebui să abandonăm progresul conceptual. Din contră, progresul conceptual și capacitatea de a te orienta analitic în câmpul cunoașterii sunt, din punctul meu de vedere, trăsături ale modului de viață filozofic. În același timp, capacitatea de a discrimina între probleme, de a da la o parte problemele secundare de cele centrale, de a înțelege presupozițiile și consecințele unor probleme sau orientări teoretice, de a merge până la fundamentele ultime ale realității și de a supune totul investigației raționale – acestea toate sunt, din punctul meu de vedere, trăsături ale atitudinii filozofice. Nu știu dacă îți trebuie o specializare pentru a face asta. Știu însă că nu sunt reductibile la o specializare.

Pe de altă parte, pentru a reveni la întrebarea ta, cred că câțiva ani de filozofie, dacă sunt bine făcuți, te pregătesc pentru orice specializare mai apoi. Vei fi, fără îndoială, un jurist mai bun, un politician mai bun, un economist mai bun, poate chiar și un medic mai bun. Filozofia te disciplinează intelectual. Însă nu poți aștepta de la un program de filozofie să îți ofere un loc pe piața muncii. Poate, cel mult, să-ți înlesnească specializarea într-un domeniu mai productiv din punct de vedere financiar sau, dacă ești gata să urmezi drumul anevoios al cercetării, să-ți ofere prilejul să te specializezi într-un anumit domeniu, pe o anumită tematică.

AP: Alături de colegii tăi, ai organizat o școală de vară în care s-au purtat dezbateri și discuții pe teme diverse, de la economie la filosofie, de la literatură la științe politice. Cum ați reușit să organizați această școală de vară? Cum ai putea să îmi descrii atmosfera școlii de vară de la Răchitova?

RC: Școala de vară de la Răchitova a fost un proiect pe care ne-am propus să-l

organizăm încă din iarnă. E unul din proiectele mele de suflet, la care am ținut foarte mult și pe care voi face tot posibilul să îl organizăm de aici înainte în fiecare an. Îmi doresc să devină o instituție de sine stătătoare, stabilă în timp, care să aducă împreună studenți foarte buni din toate domeniile de studiu într-un cadru interdisciplinar.

Ediția de anul acesta s-a concentrat pe trei direcții: o direcție filozofică (profesorul Vlad Mureșan, de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, a ținut un curs pe Hegel, în care am analizat integral „Fenomenologia Spiritului"), una la întretăierea dintre economie, sociologie și științe politice (profesorii Paul Dragoș Aligică și Adrian Miroiu au ținut un curs despre teoriile cu privire la modernizarea României) și, nu în ultimul rând, o direcție de istorie economică și istorie intelectuală (profesorul Vlad Topan, de la Mises Institute România, a ținut un curs despre Școala Austriacă de economie și lordul Keynes). Per total, a fost un succes. Puțin extenuant, însă și-a atins obiectivul. Răchitova e un sat la vreo douăzeci de minute de Hațeg, destul de izolat, într-o zonă deluroasă, fără distrageri. Aș zice că e locul perfect pentru un eveniment de soiul acesta.

Fondurile de care am avut nevoie pentru școala de vară le-am obținut din donații. Au fost mai multe persoane private care au contribuit. Și edițiile viitoare vrem să le organizăm în aceeași manieră. Cred că sunt mulți oameni care vor să ajute proiecte de felul celui organizat de noi. E o investiție în educație, în performanță și, mai devreme sau mai târziu, investiția respectivă se va întoarce în societate. Ediția de anul viitor va explora și alte teritorii, probabil vom avea și câteva cursuri despre literatura universală, estetică sau istoria artei. Școala de vară de la Răchitova va deveni, sperăm noi, un model al educației clasice, care va încerca să readucă laolaltă discipline și domenii de studiu care, în mecanica specializării academice, au fost disipate din necesitatea legitimă, de altfel, de progres în cunoaștere.

AP: În fine, aș dori să te invit să recomanzi o carte cititorilor Școala9, mai exact elevilor de liceu care ne citesc. Ce carte crezi că lipsește din bibliografia școlară obligatorie, nu se învață pentru examenul de Bacalaureat, dar este esențială în formarea oricărui tânăr?

RC: Înainte să fac o sugestie de lectură, să spun mai întâi ce nu le-aș recomanda. Ironic, însă nu le-aș recomanda autorii pe care mai toți elevii cu aspirații intelectuale ajung să îi citească. Mă refer la autori ca Sartre, Camus, Cioran, Nietzsche sau Kierkegaard, autori care în loc să te apropie de marea tradiție a gândirii occidentale, te împing pe un filon marginal și, într-o anumită măsură, lipsit de grandoarea tradiției clasice. E un filon disident, care emerge din transformările sociale și culturale aduse de modernitate, dar nereprezentativ, cel puțin din punctul meu de vedere, pentru gândirea occidentală. Cu autorii invocați mai sus te așezi într-un univers în care sensul, semnificația și valoarea au fost extirpate prin aforistică și sofisme sau, pe de altă parte, într-un univers în care ți se spune că angoasa existențială se depășește doar prin saltul (irațional) în necunoscut.

Când compari lucrurile acestea cu tradiția clasică a gândirii occidentale, cu Platon, Aristotel, Toma din Aquino, sau cu filonul central al gândirii occidentale moderne, cu Descartes, Hume, Kant și ceilalți, cu toate imputările pe care le aduc ei rațiunii umane, înțelegi cât de ternă și trivială este tradiția nihilist-existențialistă. Sau să comparăm acest filon marginal, dar totuși atât de popular, cu Shakespeare: „Ce minunată lucrare e omul, cât de nobilă îi este inteligența, ce fără de număr îi sunt facultățile, alcătuirile și mișcările, cât de chibzuit și de admirabil e în faptele sale, cât de asemenea unui înger în puterea sa de înțelegere, cât de asemenea unui zeu: frumusețea lumii; pildă a viețuitoarelor” (*Hamlet*, Actul II, Scena 2).

Există ceva grandios în tradiția occidentală, în filonul ei principal, ceva ce ajungem să înțelegem cu cât o aprofundăm mai mult, ceva ce, în ultimă instanță, nu e despre ea sau despre canonul occidental, ci despre noi, despre oameni: și anume că avem sădită în noi posibilitatea de ne ridica la o viață nobilă. Iar această viață nobilă nu e altceva decât viața rațională. Dacă rațiunea este elementul care ne înnobilează, atunci trebuie să învățăm să ne folosim rațiunea, cu alte cuvinte, să învățăm să gândim.

Existențialismul și nihilismul sunt, în înțelegerea mea, triumful părților inferioare ale sufletului uman, pe care tradiția clasică ne-a învățat cum, prin practica rațiunii, să le stăpânim. În înțelegerea mea, tradiția clasică a gândirii occidentale este, în primul rând, o anatomie și fiziologie a sufletului uman, din care rațiunea este cel mai important element, căci ea ne descoperă adevăruri universale. Apoi, este o încercare de a descoperi calea către o viață nobilă prin practica morală și cercetarea teoretică. Nu în ultimul rând, este o încercare de a plasa sufletul uman și viața nobilă într-un cadru mai larg care să dea seamă de structura universului și posibilitatea minții umane de a cunoaște.

Cred că, după această pledoarie pentru tradiția clasică, se poate intui ce recomandare de lectură aș face: să citească autorii care au modelat de mai bine de două mii de ani gândirea occidentală. Și nu pentru că o astfel de lectură te face un om educat, ci pentru că, în ultimă instanță, autorii aceștia vorbesc despre noi. Omul poate fi redus la o caricatură, la o imagine grotescă, sau, din contră, poate fi înălțat la „frumusețea lumii” și „pildă a viețuitoarelor”.

Robert Gabriel Ciobanu urmează un doctorat în Științe Politice în cadrul Școlii Interdisciplinare de Studii Doctorale, Universitatea din București, în care explorează legătura dintre teoria instituțională, policentrism și teoria funcțională a lui David Mitrany. A absolvit masterul *Philosophy, Politics and Economics*, în cadrul Facultății de Filozofie, Universitatea din București, și este licențiat în Științe Politice, în cadrul Facultății de Științe Politice, Universitatea din București. În prezent este *Frédéric Bastiat Fellow* la Mercatus Center, George Mason University și *Civitas Dei Fellow* la

Thomistic Institute, Dominican House of Studies. De asemenea, este cercetător asociat la Centrul pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă (CSDNAN), Universitatea din București. A fost *Don Lavoie Fellow* la Mercatus Center, George Mason University și bursier al fundației creștin-democrate Konrad Adenauer. A participat la mai multe conferințe, seminarii și școli de vară în Statele Unite ale Americii și Europa și a publicat articole academice în *Review of Austrian Economics* și *Cosmos and Taxis*.

Antonia Pup este *coordonator advocacy* la Societatea Academică din România și studentă la Istorie. A fost președinte al Consiliului Național al Elevilor în mandatul 2019-2020, poziție din care a militat pentru transport gratuit pentru toți elevii din România, pentru legea privind garantarea accesului la educație online pentru elevi și profesori, dar și pentru susținerea Bacalaureatului în pandemie. A fost implicată în consultări cu factori decizionali de la nivel național și european, internațional (Banca Mondială) pentru conturarea unor politici educaționale.